ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA · LUBLIN
POLSKA · ПОЛЬША · POLAND
Vol. VIII, 13 Sectio H 1974

Instytut Ekonomii Politycznej i Planowania. Wydział Ekonomiczny UMCS.

Romuald Poliński

Kategorie zysku w gospodarce socjalistycznej (z teorii i praktyki radzieckiej)

Категория прибыли в социалистическом хозяйстве (из советской теории и практики)

The Profit Category in Socialist Economy (from Soviet Theory and Practice)

ZYSK JAKO KATEGORIA EKONOMII POLITYCZNEJ SOCJALIZMU

Kategorie ekonomiczne charakteryzują się trzema cecheami. Po pierwsze — jak pisał Karol Marks — „kategorie ekonomiczne są jedynie wyrazem teoretycznym, abstrakcją społecznych stosunków produkcji".[1] Po drugie — „[...] kategorie wyrażają formy bytu [...]" stosunków społecznych.[2] Po trzecie — odzwierciedlają one [...] poszczególne strony [...] społeczeństwa [...], podmiotu [...]", istotne aspekty rozwoju ekonomicznego społeczeństwa.[3]

W liście do Pawła Annienkowa z grudnia 1846 r. Karol Marks pisał, że stosunki społeczne nieuchronnie zmieniają się wraz z przeobrażaniem się i rozwojem sił wytwórczych i że „[...] kategorie ekonomiczne to tylko abstrakcje tych realnych stosunków, że są one prawdami o tyle tylko, o ile te stosunki istnieją".[4]

Do odkrycia istoty ekonomicznej kategorii zysku w socjalistycznym społeczeństwie konieczne są następujące stopnie przechodzenia od tego, co abstrakcyjne do tego, co konkretne w procesie analizy ekonomicznej: produkt dodatkowy — czysty dochód — zysk.

Wymienione stopnie analizy uwarunkowane są tym, że: po pierwsze — zysk jest kategorią produkcji, a po drugie — jest on związany z funkcjonowaniem stosunków towarowo-pieniężnych w socjalistycznym społeczeństwie i występuje jako kategoria pieniężna.

Charakteryzując zysk jako kategorię produkcji należy zaznaczyć, że jest on organicznie związany również z procesami podziału. K. Marks pisał:

„[...] stosunki podziału odpowiadają [...] i zawdzięczają swe powstanie historycznie określonym, specyficznie społecznym formom procesu produkcji oraz sto-

---

[1] K. Marks: *Nędza filozofii* [w:] K. Marks, F. Engels: *Dzieła*, t. 4, KiW, Warszawa 1962, s. 141.

[2] K. Marks: *Wprowadzenie (Do krytyki ekonomii politycznej)* [w:] K. Marks, F. Engels: *Dzieła*, t. 13, KiW, Warszawa 1966, s. 728.

[3] Marks: *Wprowadzenie...*, s. 728.

[4] K. Marks: *Listy do Pawła Annienkowa* [w:] K. Marks, F. Engels: *Dzieła*, t. 4 KiW, Warszawa 1962, s. 614.

sunkom, które nawiązują ze sobą ludzie w procesie reprodukcji swego życia. Historyczny charakter tych stosunków podziału jest historycznym charakterem stosunków produkcji, wyrażając tylko jedną ich stronę." [5]

Źródłem zysku jest praca dodatkowa produkcyjna w sferze produkcji materialnej, ponieważ tu powstaje dochód narodowy brutto i netto. Materialną podstawą zysku jest produkt dodatkowy. Podział pracy i produktu na niezbędny i dodatkowy — to ogólna prawidłowość produkcji społecznej od czasu pierwszego wielkiego społecznego podziału pracy. Ta ogólna prawidłowość produkcji jest niezależna od sposobu produkcji i zachowuje swe znaczenie również w socjalizmie, nabierając nowej treści społecznej.

„Jeżeli dana jest produkcja społeczna jakiegokolwiek rodzaju [...], to zawsze — pisze Karol Marks — można odróżniać tę część pracy, której produkt bezpośrednio i indywidualnie konsumują producenci i ich najbliżsi, od drugiej części — gdy pominie się część przeznaczoną na konsumpcję produkcyjną — stanowięcej zawsze pracę dodatkową, której produkt służy stale do zaspokajania ogólnych potrzeb społecznych, bez względu na to, jak się dzieli ten produkt dodatkowy i kto funkcjonuje jako reprezentant owych potrzeb społecznych".[6]

Karol Marks pisał również, że „[...] jeżeli pozbawimy płacę roboczą i wartość dodatkową, pracę niezbędną oraz pracę dodatkową specyficznie kapitalistycznego charakteru, to wtedy [...] pozostaną nie te formy, lecz jedynie ich podstawy, które wspólne są wszystkim społecznym sposobom produkcji." [7]

Rozwijając to marksowskie stanowisko W. I. Lenin wskazywał na obiektywną konieczność produktu dodatkowego w socjalizmie. Zaspokajanie rosnących potrzeb społeczeństwa może odbywać się jedynie dzięki wzrostowi masy produktu dodatkowego. Warunkiem uzyskania środków na zaspokajanie nowo powstających potrzeb materialnych jest zwiększenie wydajności pracy, natomiast zaspokajanie potrzeb duchowych wymaga wzrostu funduszu czasu wolnego.

Skracaniu dnia roboczego nie może towarzyszyć obniżka tempa wzrostu produkcji społecznej, stąd wynika konieczność zmiany struktury ekonomicznej dnia roboczego w kierunku zwiększenia udziału dodatkowego czasu pracy. Taką rolę produktu dodatkowego w społeczeństwie bazującym na reprodukcji rozszerzonej widział już Fryderyk Engels, który pisał:

„Nadwyżka produktu pracy ponad koszty utrzymania pracy i tworzenie oraz pomnażanie z tej nadwyżki społecznego funduszu produkcyjnego i rezerwowego było i jest podstawą całego dalszego rozwoju społecznego, politycznego i umysłowego." [8]

Chociaż społeczne formy tego postępu są w ostatniej instancji zdeterminowane przez formy własności środków produkcji, to jednak materialną podstawą dynamiki społecznej był i pozostaje produkt dodatkowy, wykorzystywany na potrzeby rozwoju ekonomicznego.

Produkt dodatkowy w socjalizmie jest materialnym źródłem rozszerzenia produkcji, tworzenia rezerw w celu utrzymania i rozwoju proporcji planowej reprodukcji rozszerzonej, źródłem utrzymania i rozwoju nieprodukcyjnej sfery społeczeństwa.

Pierwszym stopniem przechodzenia od abstrakcyjnej kategorii wartości produktu dodatkowego do jego konkretnych form jest czysty dochód społeczeń-

---

[5] K. Marks: *Kapitał*, t. III, cz. 2, KiW, Warszawa 1959, s. 469.
[6] K. Marks: *Kapitał*, t. III, cz. 2, KiW, Warszawa 1959, s. 463.
[7] K. Marks: *Kapitał*, t. III, cz. 2, KiW, Warszawa 1959, s. 462.
[8] F. Engels: *Anty-Dühring*, KiW, Warszawa 1956, s. 216.

stwa. Czysty dochód jako pieniężny wyraz produktu dodatkowego jest związany z ceną i dlatego pod względem wielkości może różnić się od wartości produktu dodatkowego wytworzonego w danej jednostce produkcyjnej (przedsiębiorstwie). Następnym stopniem jest podział czystego dochodu na jego różne formy, wykorzystywane bezpośrednio w praktyce gospodarowania. Podstawowymi formami tworzonego w przedsiębiorstwach państwowych czystego dochodu jest zysk i podatek obrotowy. Różnią się one między sobą pod względem mechanizmu tworzenia i spełnianych funkcji.

Ekonomiczna kategoria zysku w socjalizmie jest określoną formą istnienia (bytu) produktu dodatkowego w warunkach funkcjonowania stosunków towarowo-pieniężnych i prowadzenia działalności przedsiębiorstw na zasadach rozrachunku gospodarczego.[9] Wyraża ona ten aspekt socjalistycznych stosunków produkcji, który jest związany z tworzeniem i podziałem produktu dodatkowego. Obejmuje także stosunki ekonomiczne zachodzące pomiędzy: pracownikami a przedsiębiorstwem, przedsiębiorstwami w procesie wzajemnej wymiany ich działalności, przedsiębiorstwami a społeczeństwem reprezentowanym przez państwo socjalistyczne, państwowym a spółdzielczym sektorem produkcji, a także pomiędzy klasami socjalistycznego społeczeństwa.

Istota, funkcje i rola zysku w gospodarce socjalistycznej odzwierciedlają stosunki produkcji właściwe tej gospodarce. W. I. Lenin podkreślał, że wykorzystanie w socjalizmie produktu dodatkowego, a — co za tym idzie i zysku — odbywa się w interesach wszystkich ludzi pracy. Zasadnicze znaczenie poznawcze w tym zakresie ma uwaga W. I. Lenina poczyniona na marginesie książki Nikołaja J. Bucharina *Ekonomika pierechodnogo pierioda*. N. J. Bucharin pisał, że celem kapitalistów jest produkcja dla zysku, podczas gdy celem socjalizmu jest zapokojenie potrzeb społecznych. Uwaga W. I. Lenina brzmi:

„Nie wyszło. Zysk również zaspokaja potrzeby społeczne. Trzeba było powiedzieć: gdzie produkt dodatkowy idzie nie dla klasy posiadaczy, ale dla wszystkich ludzi pracy i tylko dla nich." [10]

Wskazując na znaczenie osiągania zysku przez przedsiębiorstwa pracujące na zasadach rozrachunku gospodarczego W. I. Lenin pisał, że bezdeficytowość i dochodowość przedsiębiorstw państwowych służy obronie interesów klasy robotniczej.[11] W. I. Lenin traktował zysk jako jedno z kryteriów efektywności produkcji socjalistycznej. W projekcie tez o roli i zadaniach związków zawodowych w warunkach NEP-u Lenin stawia zadania osiągania bezdeficytowości i zyskowości przez każde przedsiębiorstwo państwowe.[12] W liście do Ludowego Komisariatu Finansów z 1922 r. W. I. Lenin pisze, że „[...] trusty i przedsiębiorstwa na rozrachunku gospodarczym zostały powołane [...] po to, żeby same odpowiadały, a przy tym całkowicie odpowiadały za bezdeficytowość swoich przedsiębiorstw."[13]

Jednak późniejsza radziecka teoria ekonomii negowała istnienie ekonomicznej kategorii zysku w gospodarce socjalistycznej.[14] W radzieckiej literaturze

---

[9] M. S. Atłas: *Ekonomiczeskije kattegorii pribyli i rientabielnosti w socjalisticzeskom choziajstwie* [w:] *Pribyl i rientabielnost' w usłowijach choziajstwiennoj rieformy* (Materały *nauczno j konfieriencyi*), Izd. Finansy, Moskwa 1968, s. 6.

[10] *Leninskij sbornik*, XI, M. — L., Socekgiz 1931, s. 381—382.

[11] W. I. Lenin: *Połnoje sobranije soczinienij*, t. 54, s. 150.

[12] W. I. Lenin: *Poł. sob. socz.*, t. 44, s. 342.

[13] W. I. Lenin: *Poł. sob. socz.*, t. 54, s. 150.

[14] Por. np. *Ekonomia Polityczna. Podręcznik*, KiW, Warszawa 1955, s. 627.

ogólnoekonomicznej i finansowej występują różnorodne określenia istoty zysku w socjalizmie. Przeważająca część z nich sprowadza się do tego, że zysk — to część wartości produktu dodatkowego, forma wartości produktu dodatkowego, produkt dodatkowy wyrażony w pieniądzu itp.[15]

R. G. Karagedow uważa, że zysk — to „część wartości produktu realizowanego przez przedsiębiorstwo, która pozostaje po pokryciu kosztów produkcji".[16] B. S. Nikołajew, N. J. Pietrakow i S. I. Łuszin charakteryzują zysk jako „formę istnienia produktu dodatkowego".[17] S. G. Strumilin pisze, że podstawowym przeznaczeniem zysku jest „zapewnienie reprodukcji rozszerzonej produktu społecznego".[18] W ujęciu A. M. Birmana zysk — to „produkt dodaktwowy wyrażony w pieniądzu".[19] R D. Winokur uważa, że zysk — to część wartości produktu dodatkowego wytworzonego w gałęziach produkcji materialnej i jedna z podstawowych form akumulacji przedsiębiorstw socjalistycznych.[20]

Zupełnie odmienny pogląd reprezentuje Jewsiej G. Liberman.

„Zysk — pisze — to powszechna kategoria produkcji towarowej, wyrażająca w formie pieniężnej wartość produktu dodatkowego. Dlatego zysk istnieje tysiąc lat, od początku społecznego podziału pracy i wymiany towarowej." [21]

Zysk jest więc immanentną kategorią sposobów produkcji, opartych na stosunkach towarowo-pieniężnych. A ponieważ w socjalizmie istnieją takie stosunki, wobec tego zysk jest również właściwy socjalistycznemu systemowi gospodarowania. Niekiedy zysk traktuje się jako kategorię właściwą tylko rozwiniętej produkcji towarowej.

„Historycznie ujmując, zysk jako kategoria, powstał na długo przed kapitalizmem — pisze J. M. Zinowjew — już ten fakt historyczny przeczy twierdzeniu, że zysk jest specyficzną kapitalistyczną kategorią i potwierdza jej charakter jako ogólnoekonomicznej kategorii rozwiniętej produkcji towarowej".[22]

J. M. Zinowjew błędnie utożsamia treść ekonomiczną zysku kupieckiego i lichwiarskiego w formacjach przedkapitalistycznych z treścią zysku w kapitalizmie. Zysk kupiecki i lichwiarski nie był pieniężnym wyrazem określonej części wartości towaru, formą wyrażania wartości dodatkowej. Jego źródłem był głównie produkt niezbędny drobnych wytwórców w warunkach istnienia nieekwiwalentnej wymiany. J. M. Zinowjew twierdzi również, że zysk — to przyrost wartości, nadwyżka nowo wytworzonej wartości nad kosztami produkcji. W ten sposób zysk utożsamia z tą nadwyżką.[23]

---

[15] I. S. M a ł y s z e w: *Obszczestwiennyj uczot truda i cena pri socjalizmie*, Socekgiz 1960.

[16] G. K a r a g i e d o w: *Pribyl' w sistiemie ekonomiczeskich katiegorij socjalizma*, Izd. Mysl, Moskwa 1964, s. 15.

[17] B. S. N i k o ł a j e w, N. J. P i e t r a k o w, S. I. Ł u s z i n: *Pribyl' — ekonomiczeskaja katiegorija socjalizma*, Izd. Ekonomika, Moskwa 1966, s. 6.

[18] S. G. S t r u m i l i n: *K opriedielenlju stoimosti i jejo primienienije w usłowijach socjalizma*, „Woprosy Ekonomiki" 1959, nr 8, s. 84.

[19] A. M. B i r m a n: *Problemy siebiestoimosti i pribyli w promyszlennosti*, Izd. Znanije, Moskwa 1966, s. 10.

[20] R. D. W i n o k u r: *Pribyl', porjadok jejo raspriedielenija i wzaimootnoszenija predprijatij s gosudarstwiennym bjudżetom*, Izd. Znanije, Moskwa 1966, s. 4 i 6.

[21] Jewsiej G. L i b e r m a n: *Płan, priamyje swiazi i rientabielnost'*, „Prawda" z 21 XI 1965 r. (nr 325).

[22] J. M. Z i n o w j e w: „Wiestnik Moskowskogo uniwiersitieta", sierija VIII, „Ekonomika, Fiłosofia", 1965, nr 6, s. 5.

[23] J. M. Z i n o w j e w: *Pribyl' i powyszenije effiektiwnosti socjalisticzeskogo proizwodstwa*, Izd. Mysl, Moskwa 1968, s. 29—32.

Problem w ogóle nie polega na udowodnieniu, że produkt dodatkowy plus pewna część produktu niezbędnego przyjmują w socjalizmie pieniężną, wartościową formę i występują jako przyrost wartości. Zysk przedsiębiorstw socjalistycznych jest niewątpliwie nadwyżką wartości nad poniesionymi nakładami, ale nie jest to jeszcze taka nadwyżka wartości, która byłaby czystym dochodem poszczególnego przedsiębiorstwa. Rzeczywisty problem polega na wyjaśnieniu przyczyn, wskutek których w socjalizmie mimo społecznej własności środków produkcji, jak i wytworzonej dzięki nim nadwyżce wartości zachodzi odosobnienie części czystego dochodu w formie zysku przedsiębiorstw. Wydatkowanie zysku nie tylko na cele ogólnospołeczne, ale również w coraz większym stopniu w przedsiębiorstwach jest bodźcem materialnym dla nich samych oraz załóg i poszczególnych pracowników. Rozwiązania zarysowanego problemu nie da ani analiza funkcjonalnego przeznaczenia poszczególnych części czystego dochodu, ani analiza funkcjonawania w socjalizmie stosunków towarowo-pieniężnych.[24] Chodzi o to, że zysk w gospodarce socjalistycznej nie jest regulatorem produkcji.

Ujęcie zysku zarówno przez Jewsieja G. Libermana, jak i przez J. M. Zinowjewa ma wspólny mianownik: zysk definiuje się jako pieniężny wyraz części wartości towaru, tj. jako określoną ilość pracy uprzedmiotowionej. Wynika ono więc z marksistowskiej teorii wartości opartej na pracy.

Do tych sformułowań i definicji istotne *novum* wprowadziła M. S. Atłas, która uważa, że w gospodarce socjalistycznej wskutek wykorzystania stosunków towarowo-pieniężnych produkt dodatkowy nie funkcjonuje w swej czystej formie, ale występuje w praktyce gospodarczej w przekształconych konkretnych formach pieniężnych, z których jedną (a przy tym główną) jest zysk. Stąd właśnie — wskazuje M. S. Atłas — w gospodarce socjalistycznej zysk nie jest po prostu częścią czy formą wartości produktu dodatkowego, lecz przekształconą formą jego wartości lub formą czystego dochodu.[25]

Również inni ekonomiści w pełni uznając nową społeczno-ekonomiczną istotę zysku w gospodarce socjalistycznej, ujmują go jako przekształconą formę wartości produktu dodatkowego.[26] Czysty dochód i jego konkretne formy są takimi kategoriami ekonomicznymi, których pochodzenie w znacznej mierze ukryte jest w zjawiskach bieżącej praktyki gospodarczej.[27]

Tezom tym przeciwstawia K. W. Ostrowitianow pogląd, według którego zysk jako przekształcona forma ekonomiczna występuje tylko w kapitalizmie, gdzie istnieje fetyszyzacja stosunków produkcji. W społeczeńsetwie socjalistycznym nie zachodzi fetyszyzacja stosunków produkcji, a wobec tego — jak pisze ten autor — w ekonomii poitycznej socjalizmu nie ma miejsca dla przekształconych form ekonomicznych.[28]

---

[24] W. W. Sitnin: *Problemy pribyli i choziajstwiennogo rasczota w promyszlennosti*, Izd. Finansy, Moskwa 1969, s. 59.

[25] Atłas: *op. cit.*, s. 9.

[26] Por. np. N. S. Masłowa: *Kollektiwnyje formy matierialnogo stimulirowanija w promyszlennosti SSSR*, Izd. Nauka, Moskwa 1966, s. 27; Atłas: *op. cit.*, s. 9—11; G. W. Bazarowa: *Pribyl' i ekonomiczeskoje stimulirowanije proizwodstwa*, Izd. Finansy, Moskwa 1968, s. 13; N. Garietowskij: *Rol' pribyli i rientabielnosti w nowoj sistiemie ekonomiczeskogo stimulirowanija proizwodstwa*, „Finansy SSSR", 1969, nr 2, s. 26; *Politiczeskaja ekonomija socjalizma*, Pod red. P. M. Masłowa i D. K. Trifonowa, Izd. LGU, 1970, s. 178.

[27] *Finansowyj miechanizm wozdiejstwija na proizwodstwo*, Pod red. M. S. Atłas i R. D. Winokur, Izd. Finansy, Moskwa 1970, s. 23.

[28] K. W. Ostrowitianow: [Głos w dyskusji w:] *Pribyl' i rientabielnost' w usłowijach choziajstwiennoj rieformy (Matieriały nauczno j konfieriencyi)*, Izd. Finansy, Moskwa 1968, s. 10.

Proces przekształcania się wartości produktu dodatkowego w zysk i podatek obrotowy jest uwarunkowany przez dwa czynniki. Po pierwsze — socjalistyczne przedsiębiorstwa znajdują się na rozrachunku gospodarczym; koszty społeczne wytwarzania produkcji przekształcają się w koszty produkcji przedsiębiorstw, tj. koszty własne wytwarzanej produkcji. W kategorii kosztów własnych zaciera się granica między nakładami pracy żywej i uprzedmiotowionej na wytwarzanie produkcji. Stąd wytworzony produkt dodatkowy występuje nie jako wynik pracy dodatkowej załogi danego przedsiębiorstwa, ale jako rezultat ogólnych nakładów pieniężnych na produkcję przedsiębiorstwa będącego na rozrachunku gospodarczym. Po drugie — wytworzone towary sprzedaje się nie według ich wartości, lecz według cen zbytu, które odchylają się w dół lub górę od wartości. Stąd zysk przedsiębiorstwa może być większy lub mniejszy od wartości wytworzonego produktu dodatkowego.[29] Poza tym część wartości produktu dodatkowego może przyjąć formę podatku obrotowego.

Wreszcie część zysku wykorzystuje się (poprzez fundusze stymulacji) jako produkt niezbędny. W planowaniu i sprawozdawczości oblicza się zysk jako różnicę między ceną zbytu a kosztami własnymi sprzedanej produkcji. Dlatego wielkość realizowanego produktu dodatkowego może być albo mniejsza od wytworzonej w przedsiębiorstwie wartości produktu dodatkowego, albo większa od niej z powodu redystrybucji poprzez mechanizm cen części wartości produktu dodatkowego, wytworzonego przez pracowników innych przedsiębiorstw i gałęzi gospodarki.

Takie ujęcie zysku istotnie różni się od sformułowania zawartego w II tomie *Kursu ekonomii politycznej* wydanym w 1970 r. w Moskwie. W odróżnieniu od zysku przyjętego w sprawozdawczości statystycznej i finansowej, a także w praktyce gospodarki radzieckiej, autorzy tego podręcznika za czysty zysk przedsiębiorstwa lub po prostu zysk uznają nie różnicę między ceną zbytu przedsiębiorstwa a kosztami własnymi wyrobu, ale tę część zysku, która pozostaje w przedsiębiorstwie po odprowadzeniu oprocentowania środków produkcji, ustalonych płatności, odsetek od kredytów bankowych i wolnej reszty zysku.[30] Jest to więc tylko zysk zdecentralizowany, a przecież zysk przedsiębiorstwa jest kategorią integralną i obejmuje zarówno zysk scentralizowany, jak zdecentralizowany.

Z procesu przekształcania się produktu dodatkowego w zysk wynikają trzy wnioski co do wielkości zysku:[31]

a) zysk oprócz produktu dodatkowego obejmuje również pewną część produktu niezbędnego (materialne stymulowanie pracowników przedsiębiorstw);

b) zysk przedsiębiorstwa może zawierać część produktu dodatkowego wytworzonego w innych przedsiębiorstwach i odwrotnie — może być mniejszy od wartości produktu dodatkowego o tę jego część, która poprzez mechanizm cen podlega redystrybucji na rzecz innych przedsiębiorstw;

c) w obecnym systemie ewidencji część produktu dodatkowego w formie odpisów na ubezpieczenia społeczne wlicza się do kosztów własnych produkcji, a wobec tego wielkość zysku jest mniejsza o te odpisy.

Tak więc jeżeli nawet przyjąć, że wartość produktu dodatkowego przekształca się tylko w jedną z dwu form czystego dochodu — zysk, to i tak wielkość

[29] A t ł a s: *op. cit.*, s. 10.
[30] *Kurs politiczeskoj ekonomii*, t. II, Izd. Ekonomika, Moskwa 1970, s. 429.
[31] A t ł a s: *op. cit.*, s. 11.

wartości produktu dodatkowego wytworzonego w danym przedsiębiorstwie nie równa się jego zyskowi.

Proces tworzenia i funkcjonowania zysku w socjalizmie nie ma antagonistycznego charakteru. Nie wyklucza to jednak istnienia nieantagonistycznych sprzeczności pomiędzy pracą konkretną a abstrakcyjną, wartością użytkową a wartością wymienną, indywidualną a społeczną wartością towaru, a także sprzeczności między interesem ekonomicznym społeczeństwa reprezentowanego przez państwo a interesem przedsiębiorstwa pracującego na zasadach rozrachunku gospodarczego, między interesami ekonomicznymi przedsiębiorstwa a interesami poszczególnych jego pracowników i wreszcie między interesami różnych przedsiębiorstw. Sprzeczności te znajdują swój konkretny wyraz w dążeniu niektórych przedsiębiorstw do osiągania jak największej masy zysku drogą zmiany asortymentu na korzyść wysokorentownych wyrobów i obniżki jakości produkcji, w dążeniu do ukształtowania proporcji podziału na korzyść zysku zdecentralizowanego.

Zadaniem polityki ekonomicznej państwa socjalistycznego jest właściwe kojarzenie interesów ekonomicznych poszczególnych uczestników procesu produkcji i przezwyciężanie występujących sprzeczności poprzez doskonalenie całego mechanizmu tworzenia, podziału i wykorzystania zysku.

Funkcjonowanie zysku w socjalistycznym społeczeństwie jest organicznie związane z działaniem i wykorzystaniem praw ekonomicznych socjalizmu, wykorzystaniem kategorii ekonomicznych, a więc odbywa się w systemie praw i kategorii gospodarki socjalistycznej.

Wzajemny związek zysku i podstawowego prawa ekonomicznego socjalizmu wyraża się w tym, że zysk sprzyja rozwojowi i doskonaleniu produkcji, a to z kolei jest niezbędnym warunkiem coraz pełniejszego zaspokojenia zmieniających się potrzeb społecznych.

Współdziałanie zysku z prawem planowego, proporcjonalnego rozwoju gospodarki polega na tym, że procesy tworzenia, podziału i wykorzystania zysku realizują się w sposób planowy. Sam zysk jako pieniężne źródło rozwoju produkcji oraz wskaźnik planowania i oceny działalności przedsiębiorstwa zapewnia wykonanie planów gospodarczych i optymalizację proporcji gospodarki narodowej.

Związek zysku z prawem nieuchronnego wzrostu wydajności pracy wyraża się w tym, że wydajność pracy jest podstawowym czynnikiem wzrostu zysku, a zysk jest bodźcem materialnego zainteresowania wzrostem wydajności pracy.

Wzajemne uwarunkowanie zysku i prawa akumulacji socjalistycznej polega na tym, że praca dodatkowa jest źródłem zysku, a produkt dodatkowy jest źródłem reprodukcji rozszerzonej w znacznej mierze dzięki systemowi tworzenia i podziału zysku. Zysk jest ważnym źródłem dochodów budżetu państwa socjalistycznego.

Organiczny związek zysku z prawem wartości przejawia się szczególnie w tym, że zysk jest ważnym instrumentem obniżki wartości towarów. Zysk w socjalizmie bywa niekiedy utożsamiany z zyskiem w innych formacjach społeczno-ekonomicznych. Ogólnym metodologicznym błędem woluntarystycznych poglądów w kwestii zysku w gospodarce socjalistycznej jest antyhistoryczne podejście do problemu, wyrażające się w odrywaniu kategorii ekonomicznej zysku od stosunków produkcji, w ramach których istnieje ta kategoria.

FUNKCJE ZYSKU W GOSPODARCE SOCJALISTYCZNEJ

Istota zysku jako kategorii ekonomicznej przejawia się w jego funkcjach. Zysk w gospodarce socjalistycznej spełnia następujące funkcje: syntetycznego wskaźnika oceny efektywności pracy przedsiębiorstwa będącego na rozrachunku gospodarczym oraz funkcję rozdzielczą i funkcję instrumentu zainteresowania ekonomicznego (bodźcową).[32]

Taka klasyfikacja funkcji zysku jest prawidłowa pod względem ekonomicznym i odpowiada istocie i granicom wykorzystania zysku w socjalizmie. Społeczno-ekonomiczna natura zysku w socjalizmie, planowy charakter wykorzystania w praktyce gospodarowania przesądziły o treści jego funkcji. Istnieje tylko rozbieżność w interpretacji pierwszej funkcji. Niektórzy ekonomiści ujmują ją jako funkcję akumulacji.[33]

W badaniach radzieckich ekonomistów poświęca się dużo uwagi zarówno uzasadnieniu funkcji zysku w gospodarce socjalistycznej, jak i teoretycznemu uogólnieniu praktyki wykorzystania tych funkcji w warunkach aktualnie realizowanej polityki ekonomicznej. Wprowadzanie nowego systemu planowania i ekonomicznego stymulowania rodzi bowiem nowe zjawiska i tendencje w zakresie tworzenia, podziału i wykorzystania zysku. Stąd wynika również konieczność poznawania kierunków rozwoju funkcji zysku.

Funkcja syntetycznej oceny działalności przedsiębiorstwa na rozrachunku gospodarczym wynika z istoty zysku w socjalizmie jako przekształconej formy części nowo wytworzonej wartości i źródła środków przeznaczonych na zaspokojenie ekonomicznych interesów członków społeczeństwa, jako wskaźnika efektywności nakładów pracy żywej i uprzedmiotowionej. Zysk odzwierciedla wszystkie aspekty działalności przedsiębiorstwa, zarówno w sferze produkcji, jak i w sferze obrotu. Poza tym zysk jest nie tylko uogólniającym (syntetycznym), ale również końcowym wskaźnikiem pracy przedsiębiorstwa, ponieważ uwzględnia on rezultaty działalności przedsiębiorstwa łącznie z ostatnim etapem ruchu okrężnego środków: stadium *T—P'*. A więc pierwszą funkcją zysku jest funkcja wartościowej oceny rezultatów nakładów pracy żywej i uprzedmiotowionej (lub oceniająca funkcja zysku). W tej roli spełnia on również swoje kontrolne przeznaczenie. W warunkach rozwoju rozrachunku gospodarczego zarówno w aspekcie horyzontalnym, jak i wertykalnym, pierwsza funkcja zysku odzwierciedla jego rolę nie tylko na jednym szczeblu działalności, tj. w przedsiębiorstwie, ale również na szczeblu zjednoczenia produkcyjnego i ministerstwa.

Traktowanie przez niektórych ekonomistów pierwszej funkcji zysku jako funkcji akumulacji, nie odpowiada jego roli w działalności opartej na zasadach rozrachunku gospodarczego. Zysk nie akumuluje w sobie całej masy nowo wytworzonej wartości i nie odzwierciedla całego procesu akumulacji socjalistycznej. Uznanie akumulacyjnego aspektu funkcji zysku za pierwszoplanowy uniemożliwiałoby dokonanie ścisłego rozróżnienia pomiędzy zyskiem jako celem produkcji a zyskiem jako wynikowym wskaźnikiem oceny nakładów pracy.[34]

---

[32] A t ł a s: *op. cit.*, s. 13—19.

[33] Por. np. B a z a r o w a: *op. cit.*, s. 23.

[34] Por. N. W. G a r i e t o w s k i j: *Finansowyje mietody stimulirowanija intiensifikacyi proizwodstwa*, Izd. Finansy, Moskwa 1972, s. 114.

W oceniającej funkcji zysku przejawia się również jego rosnąca rola jako miernika wielkości efektu gospodarowania, w związku z przejawianiem się działania prawa oszczędności pracy. Działanie wymienionej funkcji nie jest tożsame z celem gospodarowania, który określa kierunek produkcji. Oceniająca funkcja zysku charakteryzuje przyrost części nowo wytworzonej wartości w warunkach założonych w planie parametrów.

W latach poprzedzających reformę ekonomiczną na łamach radzieckiej prasy ekonomicznej toczyła się dyskusja nad zagadnieniem zysku jako kryterium jakości pracy przedsiębiorstwa. Jewsiej G. Liberman i niektórzy inni ekonomiści proponowali traktowanie zysku jako jedynego i uniwersalnego wskaźnika pracy przedsiębiorstwa na rozrachunku gospodarczym.[35] Większość ekonomistów radzieckich uznała, że zysk nie może być takim wskaźnikiem, a wszelkie próby poszukiwań innego uniwersalnego wskaźnika są skazane na niepowodzenie, bowiem efektywność produkcji społecznej nie może być mierzona według jednego kryterium. Jeśli chodzi o zysk — argumentowano — to po pierwsze: może on przedstawić w fałszywym świetle sytuację przedsiębiorstwa w zakresie wykonania zadań państwowych (wytwarzanie niepotrzebnej produkcji, zamiana asortymentów itp.), a po drugie: w wielkości zysku znajdują odbicie czynniki niezależne od działalności przedsiębiorstwa (ceny, taryfy, stawki podatku obrotowego itd.). Dlatego właśnie wrześniowe Plenum KC KPZR z 1965 r. przyjęło system kilku podstawowych wskaźników planowania i oceny działalności przedsiębiorstw na rozrachunku gospodarczym, wśród których ważne miejsce zajmują zysk i rentowność.[36]

Rozdzielcza funkcja zysku. Zysk jest kategorią reprodukcyjną, w której przejawia się ruch produktu dodatkowego i części produktu niezbędnego. Istnienie w zysku tych części nowo wytworzonej wartości jest zdeterminowane przez planową działalność społeczeństwa i regulowanie normatywów ekonomicznych określających relacje zachodzące między częściami nowo wytworzonej wartości. W rozdzielczej funkcji zysk występuje jako instrument podziału głównie produktu dodatkowego i jego pieniężnej formy — czystego dochodu (w części odpowiadającej zyskowi), ale i części produktu niezbędnego pomiędzy przedsiębiorstwami a społeczeństwem reprezentowanym przez państwo (budżet), między różnymi przedsiębiorstwami wewnątrz danej gałęzi, między gałęziami gospodarki narodowej oraz między sferą produkcji materialnej (gdzie wytwarza się produkt społeczny) a sferą nieprodukcyjną.

Funkcja rozdzielcza zysku jest wykorzystywana przez państwo socjalistyczne w celu różnicowania poziomu rentowności poszczególnych gałęzi i rodzajów produkcji z uwzględnieniem konieczności stymulowania lub ograniczania ich rozwoju. Zysk jest ważnym źródłem dochodów budżetu państwa. W latach 1966—1970 z ogólnej sumy dochodów budżetu państwa ZSRR, wynoszącej 659,0 mld rubli, na odpisy z zysku przypadło 35,0%.[37]

W związku z wykorzystaniem coraz większej części zysku gospodarki narodowej ZSRR na cele ekonomicznego zainteresowania (stymulacji) i rozszerzenia produkcji niektórzy ekonomiści radzieccy doszli do niewłaściwego przekonania, że w miarę rozwoju rozrachunku gospodarczego rozdzielcza funkcja zysku będzie zawężać się i coraz mniej zysku będzie wpływać do budżetu pań-

[35] Jewsiej G. Liberman: *Plan, pribyl', priemija*, „Prawda" z 9 IX 1962 r., s. 3.

[36] Atłas: *op. cit.*, s. 14.

[37] N. W. Garietowskij: *Finansowyje mietody stimulirowanija intiensifikacyi proizwodstwa*, Izd. Finansy, Moskwa 1972, s. 116.

stwa. Zwolennicy tej koncepcji nie uwzględniają tej okoliczności, że ograniczony wzrost zysku w gospodarce narodowej w porównaniu z potrzebami w zakresie finansowania inwestycji, przyrostu środków obrotowych i tworzenia funduszy materialnego zainteresowania stworzą możliwość jednoczesnego zwiększania masy zysku wykorzystywanego w samej gospodarce i odprowadzanego do budżetu. W nowej rozdzielczej funkcji zysk nie występuje w oderwaniu (izolacji), lecz jest wykorzystywany w systemie innych kategorii ekonomicznych i finansowych.

W procesie reprodukcji socjalistycznej poprzez różne formy gromadzenia zysku będącego w dyspozycji uczestników produkcji zachodzi zaspokajanie ich interesów ekonomicznych. Stopień zaspokojenia tych interesów zależy od rezultatów pracy komórek produkcyjnych. Pełnia realizacji funkcji rozdzielczej zysku w procesie realizacji interesów zależy od konsekwencji w przejawianiu się funkcji zysku jako pieniężnego wskaźnika oceny efektywności wkładu pracy załóg produkcyjnych. Wzajemne oddziaływanie funkcji zysku przejawia się tu w tym, że w miarę podnoszenia efektywności nakładów pracy i wzrostu masy zysku pełniej zaspokajane są interesy ekonomiczne społeczeństwa jako całości (poprzez wzrost masy zysku, gromadzonego w budżecie państwa), załóg przedsiębiorstw (drogą zwiększenia udziału i masy pozostawionego im zysku), a także poszczególnych pracowników (poprzez wzrost masy zysku, przeznaczanego na zaspokajanie interesów osobistych).

Dalszy rozwój rozdzielczej funkcji zysku powinien uwzględniać wzrost udziału społeczeństwa w zysku ponadplanowym. Jak każde wielkie gospodarstwo, państwo powinno mieć określone rezerwy na nieprzewidziane wydatki powstające w procesie socjalistycznej reprodukcji rozszerzonej. Ustalenie dyrektywnej wielkości odpisów z zysku ponadplanowego na zaspokojenie interesów społecznych mogłoby być jednym z kanałów tworzenia rezerw państwowych w procesie wykonywania planu. Oprócz tego, wyrównanie udziału przedsiębiorstw w zysku planowym i ponadplanowym sprzyjałoby dalszemu doskonaleniu zasady planowości w tworzeniu i wykorzystaniu nowo wytworzonej wartości, w regulowaniu opłaty pracy ze źródeł ponadplanowych i wyborze kierunku jego wzrostu (poprzez podstawowe i uzupełniające formy zachęty materialnej).[38]

Bodźcowa funkcja zysku jako instrumentu materialnego stymulowania działalności przedsiębiorstw polega na tym, że zysk jest źródłem reprodukcji rozszerzonej i postępu technicznego w przedsiębiorstwie, a także materialnej zachęty pracowników odpowiedzialnych za rezultaty ich własnej pracy oraz rezultaty pracy całego przedsiębiorstwa. Zysk stymuluje ekonomicznie nie tylko zwiększenie rozmiarów produkcji i jej sprzedaży, ale również wdrażanie nowej techniki, wzrost efektywności inwestycji, racjonalne wykorzystanie środków produkcji, wzrost efektywności ekonomicznej kredytu bankowego, polepszenie jakości produkcji i obniżkę nakładów na jej wytworzenie. D. S. Moljakow trafnie zauważa, że rola zysku jako instrumentu materialnego stymulowania jest dwojaka: jest on źródłem wypłaty premii i tworzenia funduszy zachęty, a jednocześnie jest wskaźnikiem, za który się premiuje.[39]

Przeprowadzenie reformy gospodarczej, podniesienie roli zysku i rozwój jego oceniającej oraz rozdzielczej funkcji wprowadziło znaczne ilościowe i ja-

---

[38] Garietowskij: *Finansowyje mietody...*, s. 125.

[39] Por. D. S. Moljakow: *Pribyl' i rientabielnost' promyszlennogo priedprijatija*, Izd. Finansy, Moskwa 1967, s. 127.

kościowe zmiany do bodźcowej funkcji zysku. W praktyce socjalistycznego gospodarowania zysk zawsze spełniał określoną stymulującą rolę, ale oddziaływanie jego na opłatę pracy załogi, udział w tworzeniu w przedsiębiorstwach określonych zasobów finansowych i materialnych na cele reprodukcji rozszerzonej nie był jednakowy. Było to związane z niedocenianiem roli zysku w warunkach istnienia stosunków towarowo-pieniężnych oraz z licznymi historycznymi i politycznymi czynnikami rozwoju społeczeństwa radzieckiego. Jest oczywiste, że ograniczenia w wykorzystaniu zysku jako źródła zaspokojenia grupowych i osobistych interesów ekonomicznych doprowadziły do niedoceniania roli zysku zarówno przez kadrę kierowniczą gospodarki narodowej, jak i teoretyków ekonomii, do jednostronnego traktowania interesów załóg przedsiębiorstw, które rzekomo sprowadzają się wyłącznie do wykonywania ilościowych wskaźników planu.

Decydująca rola zysku w ekonomicznym stymulowaniu rezultatów pracy znalazła wyraz także w stworzeniu systemu dodatkowej opłaty pracy kierownictwa przedsiębiorstw, pracowników inżynieryjno-technicznych i administracyjnych. Jednak zaspokajanie grupowych interesów załóg przedsiębiorstw poprzez system funduszy zachęty wiązało się z wykonywaniem i przekraczaniem planów zysku. Fundusze te były nieznaczne co do swej masy. Jest to problem nie tylko niedoceniania roli zysku, ale również stosowania określonej polityki podziału zysku.

Nowe metody planowania i ekonomicznego stymulowania produkcji stwarzają możliwość wszechstronnego rozwoju obu aspektów stymulującej funkcji zysku: źródła środków przeznaczonych na rozszerzanie i doskonalenie produkcji oraz źródła środków na dodatkową opłatę pracy (ponad podstawową płacę roboczą) i realizacji innych przedsięwzięć zapewniających wzrost realnych dochodów załóg produkcyjnych.

Zysk poprzez swoje funkcje spełnia ważną rolę w socjalistycznej reprodukcji rozszerzonej, we wdrażaniu postępu naukowo-technicznego i rozwoju sfery nieprodukcyjnej. Tym samym zysk w gospodarce socjalistycznej sprzyja tworzeniu bazy materialno-technicznej wzrostu dobrobytu społecznego.

W warunkach reformy gospodarczej znacznie wzrasta rola wszystkich funkcji zysku. Świadczy o tym włączenie zysku do grupy podstawowych wskaźników planowania i oceny działalności przedsiębiorstw, reforma cen zbytu z 1967 r., wprowadzenie w przedsiębiorstwach pełnego rozrachunku gospodarczego, przejście od budżetowej metody finansowania rozwoju przedsiębiorstw do kredytowania, samofinansowania i samospłacania inwestycji. Doświadczenie reformy gospodarczej wykazuje, że w warunkach szerszego wykorzystania stosunków towarowo-pieniężnych specyfiką przejawiania się funkcji zysku jest ich wzajemne sprzężenie, uzależnienie realizacji jednej funkcji od rezultatu działania innych funkcji. Funkcje zysku, odzwierciedlając jego istotę społeczno-ekonomiczną, działają w ramach planowo określanych granic wykorzystania zysku. Takie ujęcie funkcji zysku jest metodologiczną przesłanką w badaniach nad funkcjonowaniem zysku we współczesnych warunkach gospodarowania.

W SPRAWIE KATEGORII ZYSKU PRZECIĘTNEGO

W radzieckiej literaturze ekonomicznej dyskutuje się nad problemem, czy w gospodarce socjalistycznej istnieje kategoria zysku przeciętnego i czy wartość towaru przekształca się w cenę produkcji. Cenę produkcji Karol Marks okreś-

lał jako łączną sumę kosztów produkcji i zysku przeciętnego od wyłożonej wartości kapitału. W gospodarce kapitalistycznej warunkiem kształtowania się zysku przeciętnego jest konkurencja międzygałęziowa i przepływ kapitału między gałęziami w pogoni za wyższą stopą zysku. Ciągła wędrówka kapitałów z jednej gałęzi produkcji do drugiej (migracja kapitału) powoduje żywiołowe wyrównywanie się poziomu zysku zarówno w gałęziach o wysokim, jak i niskim organicznym składzie kapitału, tj. kształtowanie się przeciętnej stopy zysku. W gospodarce socjalistycznej nie ma obiektywnych przesłanek kształtowania się przeciętnej stopy zysku i przekształcania się wartości w cenę produkcji. Chodzi o to, że zysk nie jest celem produkcji, brak podstaw ekonomicznych dla konkurencji międzygałęziowej i wewnątrzgałęziowej, nie ma wolnej gry cen na rynku, środki produkcji i zasoby siły roboczej są rozdzielane w sposób planowy zgodnie z ogólnospołecznymi interesami, a nie migrują żywiołowo pod wpływem takiego automatycznego regulatora, jakim jest zysk w gospodarce kapitalistycznej.[40]

Wbrew stanowisku negującemu kształtowanie się zysku przeciętnego i ceny produkcji w gospodarce socjalistycznej w radzieckiej literaturze ekonomicznej występuje pogląd reprezentowany np. przez J. S. Jastremskiego i G. M. Toczilnikowa, według których procesy te mają charakter obiektywny i są immanentną cechą wszelkiej produkcji towarowej, a więc i socjalistycznego systemu gospodarowania. Specyfiką gospodarki socjalistycznej jest tylko planowy charakter kształtowania przebiegu tych procesów. W polityce stanowienia cen — jak piszą — państwo socjalistyczne musi brać pod uwagę kapitałochłonność produkcji i zysk przeciętny, a tym samym cenę produkcji.[41]

Przeprowadzona w latach 1966—1967 reforma cen zbytu w ZSRR potwierdziła, że kategoria ceny produkcji ani teoretycznie, ani praktycznie nie odpowiada metodom gospodarki socjalistycznej. Ustalenie ceny według zasady ceny produkcji, tj. przy braniu pod uwagę przeciętnej stopy zysku, prowadzi do rezygnacji z takich ważnych funkcji ceny, jak stymulowanie produkcji i redystrybucja akumulacji, a więc funkcji bodźcowej i rozdzielczej. Państwo socjalistyczne powoduje planowe odchylanie się ceny od wartości w celu stymulowania przyspieszonego rozwoju niektórych rodzajów i gałęzi produkcji, głównie zaś tych, które są nośnikami postępu technicznego, a także realizacji określonej polityki społeczno-ekonomicznej.

Koncepcja ceny produkcji jest nieprzydatna z punktu widzenia postępu technicznego. W systemie ceny produkcji produkty gałęzi o lepszym wyposażeniu technicznym miałyby ceny zbytu powyżej wartości; a o gorszym wyposażeniu — poniżej wartości. Wyposażenie określonej gałęzi w nową technikę prowadziłoby do podrożenia jej produkcji, a to z kolei hamowałoby postęp techniczny w innych gałęziach i w całej gospodarce narodowej.[42]

Mimo niewystępowania obiektywnej kategorii zysku przeciętnego i ceny produkcji, państwo socjalistyczne jest zainteresowane w pewnym wyrównywaniu poziomu zysku w różnych gałęziach produkcji. Praktyka gospodarcza

---

[40] M. S. Atłas, R. D. Winokur: *Ekonomiczeskoje sodierżanije pribyli i rientabielnosti pri socjalizmie*, „Finansy SSSR", 1968, nr 10, s. 36—51.

[41] I. S. Jastremskij, G. M. Toczilnikow: [Głosy w dyskusji w:] *Pribyl' i rientabielnost' w usłowijach choziajstwiennoj rieformy (Matieriały nauczncj konfieriencyj)*, Izd. Finansy, Moskwa 1968, s. 22—23.

[42] Por. W. G. Łopatkin: *Towarnyje otnoszenija i zakon stoimosti pri socjalizmie*, Izd. Mysl, Moskwa 1966, s. 105—107.

wykazuje, że zbyt wysoka rentowność przedsiębiorstwa negatywnie wpływa na mechanizm rozrachunku gospodarczego, osłabia zainteresowanie w oszczędnym gospodarowaniu, stwarza niesprzyjające dla racjonalnego gospodarowania finansowe „otłuszczenie" przedsiębiorstwa. Natomiast zbyt niska rentowność, a tym bardziej deficytowość, pozbawia przedsiębiorstwo pracujące na zasadach rozrachunku gospodarczego trwałej własnej podstawy finansowej i źródła materialnego zainteresowania pracowników, a także osłabia funkcjonowanie rozrachunku gospodarczego.

W ciągu długiego okresu czasu dolna granica rentowności znajdowała się na poziomie 3—5%. Zasada minimalnego poziomu rentowności prowadziła do tego, że rozwój produkcji nie był w dostatecznym stopniu powiązany z wynikami finansowymi działalności przedsiębiorstwa. Proces wyrównywania rentowności jest realizowany przez państwo socjalistyczne przy pomocy planowego kształtowania cen, podatku obrotowego, oprocentowania środków produkcji, ustalonych (rentowych) płatności do budżetu itp.

Zysk w gospodarce socjalistycznej nie jest regulatorem ani produkcji, ani podziału nakładów inwestycyjnych, ani podziału zasobów siły roboczej pomiędzy gałęzie gospodarki narodowej i między przedsiębiorstwa wewnątrz gałęzi. Zasadniczym regulatorem produkcji społecznej w gospodarce socjalistycznej jest podstawowe prawo ekonomiczne socjalizmu, a sam proces regulowania produkcji ma charakter planowy. W socjalistycznym społeczeństwie cały system praw ekonomicznych w ich organicznym związku uczestniczy w procesie planowego regulowania produkcji społecznej. Określoną rolę odgrywa tu kategoria zysku z jego nową treścią ekonomiczną, przeznaczeniem i wykorzystaniem.

РЕЗЮМЕ

Для того, чтобы определить экономическую сущность категории прибыли в социалистическом хозяйстве, необходимы следующие степени перехода от того, что является абстракционным, к тому, что в процессе научного анализа является конкретным: дополнительный продукт — чистый доход — прибыль. Это обусловлено тем, что, во-первых, прибыль — это категория производства, а во-вторых, в социалистическом обществе она связана с функционированием товарно-денежных отношений и выступает как денежная категория.

Источником прибыли является дополнительный труд в сфере материального производства. Материальной основой прибыли является дополнительный продукт.

При социализме процесс создания и использования прибыли не имеет антагонистического характера. Однако это не значит, что между интересами участников производства отсутствуют противоречия, которые носили бы неантагонистический характер.

Функционирование категории прибыли происходит в системе прав и категорий социалистического хозяйства.

Сущность прибыли как экономической категории проявляется в ее трех функциях: а) синтетического показателя эффективности производственной деятельности предприятия, состоящего на хозрасчете, б) распределительной и с) стимулирующей.

В социалистическом хозяйстве отсутствуют объективные предпосылки формирования среднего уровня прибыли и преобразования стоимости продукции в цену производства. Прибыль не является регулятором общественного производства. Регулятором общественного производства в социалистическом хозяйстве является основной

экономический закон социализма. Однако в настоящее время в социалистическом государстве все более важную роль играют товарно-денежные отношения, а следовательно и категория прибыли с ее новым общественно-экономическим содержанием, предназначением и использованием.

Экономическая реформа в СССР, осуществляемая с 1965 г., полностью подтвердила необходимость широкого использования категории прибыли как в микроэкономической, так и в мезоэкономической шкалах.

SUMMARY

For the discovery of the economical essence of the profit category in socialist economy the following degrees of passing from that which is abstract to that which is concrete in the process of scientific analysis, are necessary: additional product — net income — profit. It is conditioned because of the fact that in the first place profit is a production category, and in the second, it is connected with the functioning of the goods — monetary relations in the socialist society and, it occurs as a monetary category.

The source of profit is additional work in the material production sphere. The additional product is the material profit basis. The process of creating and utilizing profit in socialism does not have an antagonistic character. However, this does not exclude nonantagonistic contradictions between the interests of the production participants.

The functioning of the profit category takes place in the system of laws and categories of socialist economy.

The essence of profit as the economical category is manifested in three of its functions: a) as a synthetic coefficient of the evaluation of the work effectiveness of the establishment with the economical settlement of accounts, b) distributive, and c) incentive.

In socialist economy there are no objective conditions for the formation of an average profit degree and the transformation of the value into the production price. The profit is not the regulator of social production.

The regulator of social production in socialist economy is the principle economical law of socialism. A more and more important role, in socialist countries, is beginning to be played by the goods — monetary relations, and so by the profit category with its new social — economical essence, purpose and utilization.

The economical reform realized in the U.S.S.R. since 1965, confirms in full the necessity of utilizing in a wide range the profit category in the microeconomical as well as in the mezzoeconomical scale.